

ศึกษาศาสตร์ คืออะไร

วัน เดชพิชัย

(ต่อจากฉบับที่แล้ว)

องค์ที่ ๓. วิชาชีพ (Professional Education) คือ วิชาการศึกษา หรือที่ทุกๆ ไปเรียกกันว่า วิชาครูนั่นเอง ใ้แก่วิชาจิตวิทยาต่างๆ หลักการศึกษา ปรัชญา หลักการสอน หลักสูตร การวัดผล การศึกษา โสภศาสตร์ศึกษา การฝึกสอนหรือการฝึกงาน การสัมมนาและอื่นๆ ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนออกไปเป็นครูที่เหมาะสมกับอาชีพครู

ด้วยเหตุนี้เองจึงมักจะพบว่า ในคณะศึกษาศาสตร์มีการแบ่งงานด้านวิชาการออกเป็นภาควิชาต่างๆ เช่น ภาควิชาภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ และภาควิชาการศึกษา เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ทุกภาควิชาทำงานประสานกัน แล้วได้ผลออกมาตามองค์สามของการฝึกหัดครูนั่นเอง

๒. เกี่ยวกับวิธีการ นับเป็นตอนที่สำคัญของการปฏิบัติ เพราะงานตอนนี้อยู่กับการบริหาร และการจัดการภายในคณะศึกษาศาสตร์ ซึ่งมีงานจะต้องปฏิบัติอย่างน้อย ๓ ด้าน คือ ด้านวิชาการ (Academic Affairs) งานด้านธุรการ (Business Affairs) และงานด้านบุคคลากร (Personnel Affairs) เพราะฉะนั้น ผู้บริหารคณะศึกษาศาสตร์ จะต้องเป็นบุคคลที่สามารถมาก จึงจะดำเนินงานให้ได้ดีในทุกๆ ด้าน และมีการประสานงานกันอย่างดียิ่ง คือ ด้านวิชาการ จะต้องแข็ง ผู้สอนจะต้องมีความรู้ และประสบการณ์มาก มีการผลิตทางด้านวิชาการสูง เช่น ผู้เรียนได้รับความรู้อย่างเต็มที่ มีการศึกษากันคว้าเขียนตำราหรือตำราออกมาเป็นหลาย ๆ เล่ม มีการใช้โรงเรียนสาธิต เป็นสถานที่สาธิตได้จริงๆ เป็นต้น ด้านธุรการ ก็เช่นเดียวกัน คือ จะต้องมียุคคลที่ทำงานเป็น ทำงานอย่างแม่นยำ ชยันยันแข็ง เพื่อให้งานของคณะและฝ่ายต่างๆ เป็นไปโดยสะดวก และเรียบร้อยที่สุด สุดท้าย คือ ด้านบุคคลากร นั้น จะต้องมีคนเพียงพอ โดยใช้วิธีการจัดหาที่เหมาะสมที่สุด การบรรจุคนเข้าทำงานจะต้องเป็นไปตาม

ความต้องการของคณะ เอาใครมาทำงานแล้ว ควรจะมีการส่งเสริมให้เขาได้มีความก้าวหน้า และได้รับ
สวัสดิการอย่างดีที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านวิทยฐานะและการเงินควรจะมีมาก ๆ เหล่านี้เป็นต้น ที่
สำคัญที่สุด คือ ผู้บริหารควรจะได้มีการศึกษาหาวิธีการที่ดีต่าง ๆ มาใช้ในงานทุก ๆ ด้าน

ยุทธศาสตร์ของคณะศึกษาศาสตร์

การทำงานแบบขอไปทีนั้น ปัจจุบันนี้ใช้ไม่ได้ผลแล้ว เพราะสังคมเปลี่ยนแปลงไปกว่าแต่ก่อนมากมาย
เหลือเกิน และงานแต่ละประเภทก็มีกลวิธีเฉพาะอย่างเท่านั้น ที่ใช้ได้ดีที่สุด ในการดำเนินงานคณะ
ศึกษาศาสตร์นั้น ยุทธศาสตร์เป็นเรื่องสำคัญมาก ดังนั้นผู้ดำเนินงานจึงควรจะต้องระดมเอาไว้มาก ๆ
ศาสตราจารย์ ดร. สาโรช บัวศรี^๑ ได้ให้หลักยุทธศาสตร์ไว้ย่อ ๆ ดังนี้ คือ

ก. การจัดครู เราควรจะต้องคิดเสมอว่า ลูกศิษย์ยอมเอาอย่างครู เพราะโดยปกตินักเรียน นักศึกษา จะ
เลียนแบบอย่างของครูอาจารย์ไปโดยไม่รู้ตัว เนื่องจากศิษย์กับครูมีการปะทะสังสรรค์กันบ่อย ๆ เมื่อ
เราทราบว่า ความจริงเป็นเช่นนี้ ก็ง่ายในการที่จะฝึกฝน อบรมศิษย์ของเราให้ดี คือ เราควรจะต้องหา
แบบอย่างที่ดีมาหลายๆ โดษยึดความจำเป็น เป็นหลักในการเลือกเฟ้นครูอาจารย์

ข. การจัดเนื้อหาวิชา ตามที่ได้กำหนดไว้แล้วว่าจะให้อีกสามแก่ผู้เรียนนั้น ยังมีปัญหาอยู่ที่ว่าจะจัด
ให้โดยใช้น้ำหนักอย่างไร ก็จะเน้นอะไรมากกว่าอะไร เรื่องนี้ เป็นปัญหาสำหรับสถาบันเตรียมครู
ทุกแห่ง เพราะแต่ละแห่งมีความมุ่งหมายและความจำเป็นไม่เหมือนกัน หลักสูตรที่ดีของคณะ
ศึกษาศาสตร์ควรจะมาจากความสมดุลย์ของเนื้อหาที่จะสอนนั้นมากที่สุด มีข้อคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่
ประการหนึ่ง คือ ถ้าผู้ดำเนินงานคณะศึกษาศาสตร์ มีใจเอนเอียงให้ความสำคัญของ องค์สามของการ
ฝึกหัดครู ไม่สมดุลย์กันแล้ว จะทำให้ผลการผลิตครูออกมาแบบขาดๆ เกินๆ กันที เช่น ถ้าเน้นวิชา
เฉพาะเกินไป และสนใจวิชาชีพน้อย ก็มักจะได้คนที่แก้วิชาแต่สอนไม่เป็น และหากเน้นวิชาชีพเกินไป
และเรียนวิชาการน้อย ก็จะได้คนที่รู้แต่วิธีสอน แต่ไม่มีอะไรจะสอน เป็นต้น ปัจจุบันนี้ประเทศไทย
ประสบปัญหาเรื่องนี้มาก เพราะการกำหนดหลักสูตร จะต้องคล้อยตามนโยบายของสภาการศึกษาแห่ง
ชาติ และ ก.พ. สำหรับ ก.พ. นั้นมีหน้าที่ตราการเงินเดือนของผู้ที่สำเร็จจากสถาบันต่างๆ เลยเป็นเหตุ

^๑ สาโรช บัวศรี "ความคิดพื้นฐานทางวิชาการเกี่ยวกับการฝึกหัดครูมัธยม" คำบรรยายประกอบการสัมมนา เรื่อง แนวคิด
ใหม่ในการฝึกหัดครูมัธยม ณ วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร เมื่อ ๓ พ.ย. ๒๕๑๓

ให้สถาบันแต่ละแห่งพยายามสอนให้มากขึ้น เพื่อให้ลูกศิษย์ของตนได้เงินเดือนเท่าๆ กับลูกศิษย์ของคนอื่น จึงทำให้การทำงานในบางครั้งไม่เป็นไปตามหลักการ เพราะโดยหลักการแล้ว การจัดหลักสูตรจะต้องจัดตามความจำเป็น และตั้งอยู่บนรากฐานของการวิจัย จะเอาอย่างกันไม่ได้ ผู้เขียนเคยได้ยินลูกศิษย์บ่นให้ฟังเสมอว่า เมื่อไรจะเลิกเอาพวกหนูเป็นหนูตะเภาเสียที การบ่นทำนองนี้จะไม่เกิดขึ้นบ่อยนักถ้าหากคณะศึกษาศาสตร์พยายามทำงานโดยมีหลักการด้วยการพยายามหาคนที่มีความรู้ดีมาทำงาน และที่สำคัญจะต้องให้บุคคลากรทั้งสตาฟ เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งว่า ศึกษาศาสตร์คืออะไร ด้วย

ค. สอนอย่างไร นอกจากคำนี้ว่า ลูกศิษย์มักจะเอาอย่างครู และความสมมุติของการจัดเนื้อหาวิชาแล้ว ยังมีจุลยุทธศาสตร์ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การสอน เรื่องนี้เป็นปัญหาของการฝึกหัดครูตลอดมา เพราะจากการศึกษาวิธีการฝึกหัดครูแล้วจะเห็นว่าในประเทศไทย มีการจัดกันหลายวิธี เช่น บางแห่งพยายามทำการสอนนักเรียน นักศึกษา หรือนิสิต ตลอดเวลาที่อยู่ในสถานศึกษา โดยสอนทั้งในห้องเรียน นอกห้องเรียน^๑ และมีการฝึกฝนอบรมในหอพักอีกด้วย บางแห่งไม่มีหอพัก นักเรียน นักศึกษาก็ต้องเดินเรียน จึงทำการฝึกฝนอบรมได้เฉพาะในเวลาเรียนเท่านั้น ส่วนบางแห่งมีหอพัก แต่ถือว่าหอพักเป็นที่อยู่อาศัย การให้นักศึกษาอยู่ประจำจัดว่าเป็นบริการเพียงอย่างเดียว ไม่ได้ใช้หอพักเป็นที่ฝึกฝนอบรม ด้านขนบธรรมเนียมระเบียบวินัย และสิ่งที่ครูควรจะต้องปฏิบัติกันเลย เป็นต้น สำหรับกรณีหลังนี้ผู้เขียนเห็นว่า น่าเสียดายโอกาสเป็นอย่างยิ่ง เพราะเวลาที่นักเรียนนักศึกษาอยู่ประจำเป็นปีๆ นั้น ถ้าเราเพาะนิสัยและสิ่งดีงามแก่เขาไปที่ละเล็กทีละน้อย เราคงจะได้ครูที่ดีกว่าแน่ ด้วยเหตุนี้ เราจึงควรจะเข้าใจว่า การสอนลูกศิษย์เพื่อให้ออกไปเป็นครูที่มีประสิทธิภาพนั้น เราจะขาดปรัชญาหรือหลักการไม่ได้

ปัจจุบันนี้ยอมรับกันว่า นอกจากจะให้ผู้เรียนฟังครูบาอาจารย์แล้ว ควรจะให้ฟังตนเองมากๆ ด้วย ในการสอนควรจะมีส่วนประกอบต่างๆ และควรจะเน้นความเจริญเติบโตของผู้เรียน ทั้งโดยส่วนรวมและเป็นรายบุคคลไปพร้อมๆ กัน จึงจะทำให้ครูในอนาคตมี วิญญาณครู มากที่สุด ผู้เขียนเคยได้ยินนักการศึกษาคนหนึ่งวิพากษ์วิจารณ์ว่า ผู้สอนในปัจจุบันนี้ มักจะเป็นผู้บอกความรู้เสียส่วนมาก ผู้สอนที่เป็นครูนั้นหาได้ยากเหลือเกิน หากเป็นเช่นค่างล่านั้นแล้ว เราคงจะห้ามไม่ให้นักเรียน นักศึกษาประพฤติสิ่งเลวๆ ดังที่เรากำลังประสบอยู่ในปัจจุบันนี้ยากมาก

ปัญหาเรื่องการสอนนี้ ยังมีสิ่งที่เข้าใจไขว้เขวอยู่ประการหนึ่ง คือ บางคนถือว่า คณะศึกษาศาสตร์ เป็นคณะหนึ่งของมหาวิทยาลัย เพราะฉะนั้นเรื่องราวและการทำงานต่างๆ ของคณะศึกษาศาสตร์ จึงควรจะเหมือนกับของคณะอื่นๆ ในมหาวิทยาลัย ถ้าใครเข้าใจอย่างนั้นคิดว่าคิดผิดอย่างมากทีเดียว เพราะเราทราบกันอยู่แล้วว่า อาชีพครูนั้น ไม่เหมือนกับอาชีพอื่น เราจะใช้วิธีเตรียมครูเหมือนกับการเตรียมวิศวกร นักวิทยาศาสตร์ นักกฎหมาย สถาปนิก หรืออื่นๆ ย่อมไม่ได้ การฝึกฝนอบรมของ คณะศึกษาศาสตร์ควรจะเต็มไปด้วยบรรยากาศของการเป็นครู คือ ควรให้นักศึกษาได้ประสบการณ์ เกี่ยวกับการเป็นครูที่ถี่ ตลอดเวลาที่อยู่ในคณะศึกษาศาสตร์ ทั้งรวมทั้ง ความประพฤติ การแต่งกาย การแต่งผม การวางตัว และการปฏิบัติอื่นๆ ด้วย ผู้เขียนมีความเห็นว่า มหาวิทยาลัยที่มีคณะศึกษาศาสตร์ ไม่ควรจะออกระเบียบเกี่ยวกับนักศึกษาเพียงฉบับเดียวเพื่อให้ทุกคนใช้ร่วมกัน ควรจะมีระเบียบข้อบังคับว่าด้วยนักศึกษา แยกเป็นของคณะศึกษาศาสตร์โดยเฉพาะ หากทำได้ดังกล่าวแล้ว การเตรียมครูของเราคงจะดีขึ้น และจะสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ที่คณะศึกษาศาสตร์ มักจะประสบ อยู่บ่อยๆ ได้ด้วย

แผนการปฏิบัติงานของคณะศึกษาศาสตร์

การวางแผนเพื่อให้การดำเนินงานของคณะศึกษาศาสตร์เป็นไปโดยเรียบร้อย และตรงตามความมุ่งหมาย เป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง งานนี้เป็นภาระของผู้บริหารที่จะต้องพยายามทำ การจะทำ ผู้บริหารจะต้อง เข้าใจนโยบายของคณะศึกษาศาสตร์ให้ดีที่สุดก่อน ถ้าคณะศึกษาศาสตร์มีนโยบายที่ไม่แน่นอน หรือ ไม่มีนโยบายใดๆ แล้ว ก็ยากที่จะทำการวางแผน เพราะไม่รู้ว่าจะวางแผนไปสู่ทิศทางใด ผลงานของ คณะก็ย่อมล้มเหลวเป็นธรรมดา เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ คณะศึกษาศาสตร์ควรมีแผนต่อไปนี้

ก. แผนเกี่ยวกับการดำเนินงาน แผนนี้มุ่งอยู่ที่การจัดการเรียน การสอน ในคณะศึกษาศาสตร์ ซึ่ง ควรจะมีแผนที่แน่นอน และมีความชัดเจนพอที่จะปฏิบัติได้ตามหลักการ ตัวอย่างเช่น เรื่องโรงเรียน สาธิต คณะศึกษาศาสตร์ควรมีแผนที่แน่นอนสำหรับโรงเรียนชนิดนี้ คือ ถ้าเห็นว่าการทดลอง กันคว้ายังจำเป็นอยู่ ก็ควรจะให้มีโรงเรียนสาธิต แต่ถ้ามีโรงเรียนสาธิตแล้วไม่ได้ใช้เป็นที่ทำการทดลอง กันกว่า ก็เท่ากับคณะศึกษาศาสตร์ มีโรงเรียนธรรมดาเพิ่มขึ้นมาอีกโรงเรียนเท่านั้นเอง ซึ่งไม่ใช่ หลักการของคณะศึกษาศาสตร์ เรื่องการขยายการศึกษาของคณะศึกษาศาสตร์ เป็นอีกประการหนึ่งที่ ควรจะมีแผนงานที่แน่นอนว่า ในอนาคตคณะจะทำการสอนระดับปริญญาโท ปริญญาเอก หรือไม่

ถ้าเห็นว่าควรมีกำหนดจะมีแผนว่า จะเปิดการศึกษาแต่ละระดับเมื่อไร และควรเตรียมการอย่างไรบ้าง เป็นต้น

ข. แผนเกี่ยวกับการหาอาจารย์ และการปรับปรุงสมรรถภาพของอาจารย์ เป็นแผนที่สำคัญยิ่ง เพราะจะต้องสอดคล้องกับแผนเกี่ยวกับการดำเนินงาน ดังนั้น คณะศึกษาศาสตร์จะต้องหาทางที่จะปรับปรุงสมรรถภาพของอาจารย์ให้สูงขึ้นตลอดเวลา เพื่อให้สอดคล้องกับแผนขยายการศึกษาและอื่น ๆ ที่คณะรับผิดชอบอยู่

ค. แผนเกี่ยวกับหลักสูตร แผนนี้ควรจะเป็นไปตามยุทธศาสตร์เกี่ยวกับการจัดเนื้อหาวิชา และการจัดการสอนคงได้กล่าวแล้วตอนต้น ดังนั้นในการเตรียมครู นอกจากจะมีแผนผลิตครูวิชาการแล้ว คณะศึกษาศาสตร์ควรคำนึงด้วยว่า ครูด้านอื่นจำเป็นหรือไม่ เช่น ครูฝ่ายบริการอันได้แก่ ครูแนะแนว ครูบรรณารักษ์ ครูวัดผล นักจิตวิทยา ครูโสตทัศนศึกษา ฯลฯ หรือครูฝ่ายบริหาร และฝ่ายธุรการ เป็นต้น ถ้าเห็นว่าครูทุกด้านจำเป็น คณะศึกษาศาสตร์ก็ควรจะมีหลักสูตรอย่างกว้างขวาง และควรจะเป็นไปตามความต้องการของท้องถิ่นด้วย

ข้อคิดอีกประการหนึ่งคือ เราจะเตรียมครูสำหรับโรงเรียนมัธยมเพียงอย่างเดียวเท่านั้นหรือ สมควรที่จะขยายหลักสูตรเพื่อเตรียมครูระดับอื่นด้วยหรือไม่ เช่น ครูระดับอนุบาล ครูระดับประถมศึกษา ครูอาชีวศึกษา ครูการศึกษาผู้ใหญ่ หรือ อื่นๆ เป็นต้น

ที่เขียนมาทั้งหมดนี้เป็นเพียงสาระสำคัญของศึกษาศาสตร์เท่านั้น ยังมีส่วนปลีกย่อยเกี่ยวกับศึกษาศาสตร์อีกมากมายมิได้เอ่ยถึง เพราะในหนังสือเล่มนี้จะกล่าวถึง เขาผลิตครูกันอย่างไร แต่ต้องการจะเน้นว่า ศึกษาศาสตร์คืออะไร มากกว่า ทั้งนี้ เพื่อเป็นแนวคิดว่า หลักการของคณะศึกษาศาสตร์ที่แท้จริงนั้น เป็นอย่างไร.